

СТРАЖИЛОВО

Власник и уредник

ЈОВАН ГРЧИЋ

У Новом Саду, 11 априла 1893.

ПЕСНИШТВО

ЈУТРО

Златно јутро трепти кроз маглице беле
 Па бисерје тресе по лисном дрвећу,
 Рањни ваздух мири, журе вредне пчеле
 Са поздравном песмом у походе цвећу.
 Слушам звоно сетно, што из даље пева,
 Гледам, како тихо мила река чиста,
 Ведри исток, што се светлошћу облева,
 И прозрачни листак, што на сунцу блиста.

Тиха радост дрхти у грудима мојим,
 Не море ме жеље ни нејасне мете
 Ни будућност тајна са болима својим
 Нит ме прошлост мучи. К'о весело дете,
 Које анђо штити а незнање теши,
 Не знам ни за патње ни усуд потајни,
 Већ к'о у сну гледам где се на ме смеши
 Безбрижно весеље и живот бескрајни. . . .

Ленскиј

* . . . . *

Ти љупко чедо мојих ведрих дана,
 На што терет тихог неспокојства тог,
 На што њежни уздах с румених усана
 И горка суза л'јепог ока твог. . . .

На што јад да мрачи твоје бистро чело
 И да туга тајна таласа ти груд —
 Ти спокојна буди . . . . стегни срце врело,
 Не мисли на тугу и растакак худ. . . .

И нек мину дани, године и лета
 Кроза бурног жића опустели крај,
 Свуд ће да ме прати твоја слика света
 И љубави твоје слатки спомен тај. . . .

И један пут, можда, када мисле очи
 Меканом ти руком сведе санак свет,
 Кроза неми покој и тишину ноћи
 Чућеш тихи трепет и тајанствен лет.

То је мој анђелак, што немирно блуди
 А све тебе тражи по тишини тој —
 Та он теби, злато, моју љубав нуди
 И до тебе носи задњи уздах мој. . . . .

Јов. А. Дучић

КНЕЗ БОРИЧ

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА

НАПИСАО Е. СИГЛИГЕТИЈА

С мађарског превео Благоје Бранчић

ЛИЦА:

Болеслав, пољски кнез. Борич, кнез Галицији. Јудита, жена му, кћи Болеслављева. Бодомир, кумански кнез, бегунац. Ружа, кћи Бодомирова. Људевит VII, француски краљ, вођа у кретањем походу. Предслава, Боричева мати, пре мађарска краљица, сад калуђерица. Мађарски палатин. Тордаји, Шамшон, Чанад, Фолкуш, Титус, мађарски бегунци. Први, други, трећи пољски великаш. Први и други кумански великаш. Борђе, мађарски ратник. Гласник. Куманска послужитељка. Шампионов паж. Отац Сераџин, калуђер. Харита, калуђерица. Анџелика, калуђерица.

Мађарски, пољски, кумански великаши, витезови и ратници. Збива се: радња прва и трећа у неком пољском манастиру; друга у Угарској на реци Слани, у табору Боричеву; четврта опет ту, у табору Људевита VII; најпосле пета у Куманској. Време: прва половина XII века.

ПРВИ ЧИН

Дворица у манастиру. Уска зграда мрка изгледа. С лева прозор од решетке. Десно врата, која се с поља отварају. С врата се улази у дубок мрачан ходник.

Прва појава

ХАРИТА, АНџЕЛИКА

ХАРИТА

Посестримо се и умири се!
Ублажиће ти овде вера бол,
Пост, кајање и ревне молитве
Биће ти болном срцу моћан лек.
Ил мислиш: само ти си страдала?
И твоја судба да је најцрња?
Што љубља, па те драго превари.
Јест тужна прича јадне грлице,
Али би чула прича страшнијих,
Да дуварови ови прозборе.
Ви'ш ону жену у дну ходника?
Што клечи ено пред раснећем сад,
Молећ' се богу, док се ево ми
Све одмарамо, мирно, спокојно —

АНџЕЛИКА

Је л' Долорозу?

ХАРИТА

Да, ту патницу.
Знаш ко је била она? Краљица!
У бисеру је некад ходила,
А сад јој бисер сија у оку.
И зборила је слатко, весело,
К'о што жубори поток кристални,
А осмех с њених уста милених
Ил' зрак из оних сјајних очију

Збуњивао је редом дворјане —
Сад пак те усне горко уздишу,
За милост молећ' краља небесног...
Да, која милост некад дељаше,
Сада је сама пука сирота...

АНџЕЛИКА

Па ко је она?

ХАРИТА

Ко је? Пределава.
Ношаше некад круну Угарске,
А сад јој чело боре попале
Те стоје као натпис, урезан
Над гробом срца саломњенога,
Над гробом славе, сјаја минула.

АНџЕЛИКА

Какви је јади амо догнаше?

ХАРИТА

Големи јади: црна клевета.
Бејаше ташта, жива, весела,
Љубљаше сјај и двореке забаве,
Жељаше, да је хвале дворјани
И да јој дивним чарма ласкају —
И тад су подли двореки ласкавци,
Што с цвећа само отров збирају,
Са осиленим саветницима,
Да боље уђу краљу у милост
И да с' уз престо већма утврде,
Оцрнили је, на њу изнели —
Што моја чиста уста не смеју
Изрећи, јер би била оскврна.

АНЦЕЛКА

А краљ је веровао?

ХАРИТА

Верово.

И одагно је!

АНЦЕЛИКА

Чудно, доиста!

Но кад већ из тог света одбеже,
Који јој венац части рапчупа,
— Тај венац скупљи венца краљевског —
И амо дође да се сахрани —
Што онда овде тако тугује?

ХАРИТА

О, да је само њу јад снашао,
Она би знала судбу трпети!
Ал јој прогонство — чедо поклони,
Па отац се и њега одрече! . . . .
Две острице имаше клевета.
У један мах је двоје посекала:
И матер и то чедо несретно,
Жени је част, а сину, Боричу,
Узела престо и с тим славу му!

АНЦЕЛИКА

О дете је за цело несретно!
Јер све да му је мати грешна баш. . .

ХАРИТА

Ал није, није. Доказано је.
А знаш, ко грешну сумњу краљеву
Уништи? Стеван, син јој пасторак.
Јер кад је он на престо ступио,
Испитао је грозну пресуду,
И натраг стече име мађеси,
Па кад га чедом не обдари бог,
Свом млађем брату престо намени
А дотле га за кнеза намести
У Галицији, па га ожени
Лепотом ћерком Болеслављевом.

АНЦЕЛИКА

С тим мање појмим, за што тугује.

ХАРИТА

Хеј, све је био сан, све пропаде.
Побунише се главе мађарске
И не хтеше за краља Борича
Већ даше престо другом огранку,
Слаботињи и слешцу некоме.
Тако је гадно њен син изигран —

И тако ти је јасно ваљда сад,
Колики боли тиште мајку ту —
Ал ево ње, где амо улази.
Сад ће јој доћи син у походе,
Јер друкче она нејде овамо
У ову собу. — Оставимо их!

Долази Предслава; Анцелика и Харита одлазе ход-
ником; једна калуђерица затвора средња врата.

Друга појава

ПРЕДСЛАВА сама, с лицем пуним туге и као не опа-
жајући изашлу Анцелику и Хариту.

ПРЕДСЛАВА

Молим се, али нема милости!
О молитву се обесила лаж
Па не мож' да се дигне до неба.
Јер тајим. . .
(Чује се јек рога. Предслава се прене)
Син мој! Његов јечи рог!
Одјекни срце, кличи, радуј се,
Опет ћу видет' сина. . . . (поражено)
Сина зар?!

Не, он је живи сведок срама мог,
И ја ћу видет' жиг на челу му,
Жиг, што му дадох — родивши га, ох!
Хај, свет већ више ваљда и не зна,
Ал знадем ја, и кад му љубим лик,
Ја чујем укор тајног духа мог:
Зар таква мајка љуби? Љуби још?
Њен пољубац је отров, није сласт!
Но он то не зна; његов видокруг
Ведрину само и чистоту зна,
А што му каткад чело помркне,
Због мене бива. Ја сам, мисли он,
Света и чиста, па сам — мученик.
Но ја га варам, све је пресна лаж,
Безазленика њега варам ја,
Варам му свети, топли осећај.
Да зна пред киме клечи! То да зна,
Да зна, од кога проси благослов,
С гнушањем би ме даље отиско
И за мој благослов ме — проклео!
Но смем ли уверење његово,
Да л смем, да л могу нарушити? Не!
Јер волим, волим, мој да остане,
Па немам снаге да га жртвујем —
За цело бих га ја изгубила,
Ту једну љубав посред јада мог!
(клекнувши)
Опрости, Боже, мајци несретној,

Та ја ти се одрекох радости
 Ван њега једног друге свакоје,
 И не рођем на судбу и на свет,
 Што с невредне ми главе ранчупа
 Пресјајну круну на ме — прогони,
 Да овде изван света робујем.
 Ево се кајем, постим, мучим се,
 А савест још ме гризе највећма.
 Тек то не ишти, да исповедим

Пред сином својим мој претешки срам.
 Стид од тог би ме већма мучио,
 Нег пламен твоје клетве вечите —
 Већ нек ме љуби невини ми син,
 А цели свет нек мене презире —
 Тек он нек љуби — син безазлени!
 (Отварају се врата са стране. Она се исправи.)
 Он! Иде син мој! Даље, туго ти!
 (Трчи на сусрет раширених руку.)

(Наставиће се)

МРКИ ВУК

ИСТОРИСКИ РОМАН АДАМА КРЕХОВЈЕЦКОГА

ПРЕВЕО С ПОЉСКОГ Рајко

(Наставак)

Јасна зора заблистала на небу, навешћу-
 јући рани осветак летњег дана, — беше
 то Ивањ дан године господње 1332 —
 а војводу још те ноћи не ухвати санак. Док је
 владало њим беснило, дотле се осећаше јак, го-
 тов да се мери са сваким непријатељем. Али кад
 се врати у замак и кад га виде још већма пу-
 ста, него пре, јер од одбегле дружине нико не
 мишљаше да се враћа, — овладаше њиме црне
 слутње. Виде се немоћан према тој мржњи, која
 га окружаваше, према тој освети, којом му се
 претило са свију страна. Преосташе му само
 двојица најмљених момака и дадиља малене Марте.
 Преостало му и то невинашце — више терет,
 него утеха, — коме не могоше слушати плача, а
 које га белегом својом такођер подсећаше на
 гадно дело и на казну божју, која га већ сти-
 заше...

Дуго стајаше Винч те ноћи над колевком
 успаваног детета и посматраше ситне му, неја-
 ене црте, које га опомињаху, као у магловиту
 одсеу, на лице љубљене, покојне жене. Подру-
 гљивост тајаше у његовој души, као снег на
 зрацима сунчаним, а поплављиваше ју велика
 разнеженост и голема туга.

— Шта ће бити с тим дететом — ни-
 гаше сам себе — кад мене убије људска освета?...

У том часу чињаше му се као неминовно,
 да ће погинути. Слутње се претворише у истину
 и не буђаху више никаква страха.

— Смрт — мишљаше, — то је одмор, то
 је несвест, то је мир! Бог је милостивији од

људи, јер он зна и разуме све. Нека буде један
 пут крај тој муци...

Али то дете! то дете!... шта ће с њим да
 буде... Само да га не убију они, који дођу по
 мој живот... Јер ужасна је смрт детета, беза-
 злена невинашцета, које свој страх и бол не
 може да ублажи никаком мишљу!...

И у престрављеној души Винчевој оцрта се
 страшна слика, која му се често приказиваше у
 време кретањских најезда. Виде, како Марту угра-
 бише витези разбојници; виде, како је један
 међу њима ухватио дете, па витла њиме по
 ваздуху ломећи му кости, а он чисто чује како
 пуцају. Виде лишице свога детенцета искривљено
 од бола; виде најпосле, како јој је тело изло-
 мљено, крвљу обливано, како лежи под ногама
 убица и трза се грчевито... А он на коленима,
 у прањини, сломљен у својој охолости, моли за
 милост, — он, намесник! господар од Шамотула!...
 Закривши лице рукама, истрча из собе на бедем
 од замка. Зрачна зора већ блеђаше. На небу ни
 облачка, ружичаста светлост прелеташе по њему,
 плашећи сене. Али у грању од дрвећа, око зам-
 ка, беше још црна ноћ и тишина, плашена само
 цвркутом пробуђених птица.

— Ху... ха!... — разлегну се наједаред
 у шуми узвик, као поклич.

— Ху... ха!... — открикнуше други гла-
 сови, будећи одјек у шумској пустињи.
 Војвода задрхта.

Да није већ приспео последњи час пресуде?
 Смрт!... За што не дође на бојишту, где

ју је тако често призивао жарко? Гинути под ударцем убице, који испада, незнан, из шумскога мрака, као осветник, то је страшно!... Гинути без славе, као од крвничке руке, слушати пијани урлик разуздане руље и не моћи се бранити!...

Винчу се чињаше у том часу, да слуша крике, који вичу за осветом, да види оне исте стиснуте песнице, које су му претиле у Познању, где се дижу против њега. Осећаше на себи тисућу очију, које гораху од беснила; осећаше, како га притискује, како се наваљује на њега терет роптања и клетава.

— Смилуј се, Боже! — заваци и паде на колена. Ужасан страх прође га као језа, леден зној га проби по челу. — Смилуј се! смилуј! — понови.

Занихаше се дрвета од љубави ветрова. И опет се зачу крик, вика и дивљи поклич:

— Ху! ха!... ху! ха!...

Све ближе гласови, све разговетније допире војводи до ушију пуцање грања, које ломљаху коњска копита. Можда се то враћа одбегла дружина?...

Скочи Винч на ноге и напрегнутим погледом завири у густу шуму. Ништа се не види — али ту ближе, баш под самим бедемом, титраше нека прилика. Висока, плећата, као прилика старога Бартоша.

Осоколи се војвода у души.

— Бартошу! — кликну, — ти си то!...

Прилика се стресе и приступи ближе.

— Ја сам!... — одговори тихо. — За час ћеш погинути, војводо!... мораш погинути... Али дете избави... дај ми дете! Брже!...

Винч стајаше и слушаше, као да не разуме речи. Стинила му се крв у жилама; мисли се у страху помутиле и помрачиле.

— Брже! — понови Бартош силовито, — не можеш ни часа губити. Чујеш ли ту дреку... те покличе? Иду витезови по твоју душу, иде Маћко од Борка, да се освети за очину срамоту... Убиће те, заузети замак, уништити, спалити... несташе прага твоме гнезду... Винчу, повери ми дете... Заклињем се, да ћу га чувати као зеницу у оку!

— Ху! ха!... — разлегну се крик већ под самим замком. У грању засветлише се сада бакље. Велики им црвенкасти пламен бацаше варнице и увијаше се црним димом. А при том блеску виђаху се витешке прилике, у оклопима,

како се пробијају кроз честу. Обиђоше шанчеве и бедеме, који опасиваху замак и иђаху шумским путем, с ону страну, куда беше најлакши приступ. За цело им неко од одбегле дружине показиваше тај пролаз. Неки у мраку залуташе и, запаливши буктиње, пробијаху се сада кроз густу шуму, крчећи силом пут кроз грање, а дерући се и вичући на другове.

Упадоше на пусто двориште. Нико им не брањаше улаз и нико им не изиде на сусрет, — замак стајаше црн, тих, као да у њему нема живе душе...

Кад се прве прилике витешке помолише из густе шуме, Винч скочи и као луд трком утрча у собу Мартину.

Дете спаваше. Мале ручице сложило на грудима на лежаше непомично. Винч стаде над колевком, загледа се у црте невинашцета и глухо јецање потресе му читавим телом...

— Оданде иду разбојници... — шапну, — а овде ја, злочинац, осуђен на казну, међу нама пак то дете, које чека смрт у анђеоском сну... Страхота и помислити... читава века ће тако стајати успомена моја над тим дететом, као гадна сенка, као вечита срамота, као пресуда зле среће!... Избави ју, Боже! — јекну за час. — Ако си свемогућ, избави ју и сачувај!... макар казнио наклом моју душу.

Дике Марту на руке, притисну је на груди и приђе прозору, који изилажаше на бедем од замка. Онде чекаше Бартош. Винч му даде дете, не говорећи ни речи. Само знак крста начини у ваздуху, кад је старога слуге нестало на оној страни, где беше улазак у подземне ходнике.

— Винчу! Винчу од Шамотула! покажи се! — дераше се неки глас громко и грозно.

У собу упаде витез; он једини у дружини својој без плема и панцира. За њим утрчаше два друга, носећи буктиње, које жестоко осветљаваху лице вођино. Младо му лице имађаше суров израз. Густе црне обрве, спуштене над очима, сведене беху као лук на високом челу. Очи сипаху варнице; уста, охоло напђена, беху отворена од викања. На себи имађаше тај витез таман кафтан, без рукава, који показиваше гола рамена и јаке, жилаве руке. О појасу му висаше кратак мач и велик нож заденут у корице; а у рукама држаше малену убојну секиру, која имађаше с једне стране оштрицу, а с друге јој стрчаше туп гвозден клин,

Упаде и застаде отворених уста, кад виде Винча, где стоји.

На војводину лицу нестале већ свакога трага прекуженој узрујаности. Миран, хладан, охол, окрете се дошљаку својом величанственом приликом и погледа га лицем у лице, оком у око.

Младић издржа тај поглед.

— Винчу — рече — ја сам Маћко од Борка, Прибислављев син... ти си оерамотио мога родитеља, за то ћеш погинути!

Војвода се подбочи и ћуташе.

— Стрепиш, кукавицо! — дрекне Маћко.

Подругљив смех искриви уста Винчева.

— Да си дошао — рече полачко — и рекао, да опћа кривда захтева моју смрт, можда бих се и бојао... Ал' кад велиш да долазиш у име своје и очино, да светиш срамоту, онда се не бојим. Ти се пази, Борко, јер си ти разбојник, не витез!...

А на то младић прискочи ближе.

— Знај — одговори — да сам посланик опће мржње на те... Не ћу те ја погубити, него ће те убити други, који подаље чекају на знак... Ја сам себи задржао с мо први ударац, јер си ти подло оерамотио мога родитеља... На колена, Винчу, кај се!...

Војвода кину.

— Разбојнице и рђо! — дрекну тако страшно, да се одбијаше по свима собама у замку — ти на колена преда мном!...

И тргнув нож иза паса, окоми га Маћку у груди. Ал' тај, у трену, јаким махом секире, одби ударац ножа, те га само окрзну по рамену и распара му кожу. Крв бризну — а у исти мах туш клин на секири погоди Винча у слепоочницу.

Ударац беше јемачно страшан. Из груди се зар Винчевих оте јек, као рика рањене звери. Клин се омаче са слепоочнице у око и истера га на поље, облевајући крвљу Винчево лице. Он се поведе, ал' не паде.

— На колена, издајнице! — дерало се иза њихових леђа.

Војвода пређе руком по лицу, убриса крв и погледа избијеним, модрим оком... Усне му дрхтаху, дихаше као у ропцу. Стисну нож у руку и загна се напред.

У железан загрљај пограби Маћка, левом га руком опаса као обручем, а десном гађаше у њега ножем.

Не говораху ништа, само дихаху оба као

мехови; из уста им цураше пена, а обличја им, дивља, крвљу обливена, изгледаху сипрам светлости од буктиња као лица проклетничка.

Пошаху се за један тренутак. Винч малакваше... Маћко подиже руку — и опет удар секиром, туп, глух, у лобању.

Занесе се војвода и обори се на земљу скупа с Маћком. Лице му помодрило — изгледаше, да издише...

Маћко се диже за час и стаде над њим, распараних груди од оштра ножа, крвљу попрекан, блед као мртац, стиснутих усница.

Подиже десну ногу и метну је на груди Винчеве, — а после му пљуну у гадно, наказно лице с избијеним оком...

— То је за мога родитеља! — рече. — А сад — додаде, окрећући се друговима — вршите своју освету!...

Одмах се напуни соба. Навали руља крвожедна, бесна. Не беху то витезови, него махом гола фукара; она, која је претила Винчу у Познању, коју је подстицао Бољко од Гостиња пред шамотулском црквом. Страсна, зажарена лица, жигосана дивљом жеђу.

Упадоше с грајом и скупише се над телом војводиним, које беше већ у последњој трзавици.

Хе... хе!... — зачу се из гомиле глас Бољков — утајило се скот, ал' је жив... Извучимо га из себе!

Маћко стајаше подаље са оружаним својим друговима, ћутећи.

— Вуците га! — рече за час мрачно. — Вуците!... Страшан мртац... — промрмља.

А после додаде јачим гласом:

— Све, што је у замку, ваше је! — довикну руљи.

Спопадоше тада тело војводино и извучоше га на поље. А фукара се разбежа по замку, тражећи живежа и блага. Не нађоше ипак много и то још већма разбесни попашнике. С дивљом дреком истрчаваху из соба и искаљиваху се над лешином војводином, који без хаљина, наг лежаше, гажен ногама, пљуван, укаљан блатом и крвљу. А живот још тињаше у њему. Дотући га не могаше ни пакосна туча Бољкова, ни слепи ударци разуздане руље, која се најпосле раштрка да тражи плена у подрумима од замка.

И беше час, па се тај растргани, на само остављени труп још диже и приклекну; из груди му се изви хрпљив јек, после опет испрекидане речи:

— Пред Тобом, Боже, на колена! . . . Опрости
и спаси! . . .

Заљуља се и паде на земљу, лицем к јасном
небу, раширених руку.

Тако погибе Винч од Шамотула.

А дете његово, једина наследница имена и
— срамоте издајникове, загрљена рукама старога
Бартоша, заспала мирно у тишини и мраку под-
земних ходника шамотулекога замка.

(Наставиће се.)

ПОУКА

ЖИТНЕ РУПЕ ИЛИ ЖИТНЕ ЈАМЕ

Кад је *наклани*¹ на пређашњем *ко-
троманачком*² земљишту у Земуну
копан темељ за нову болницу, уда-
рише радници на двије рупе, које су биле
празне и налик на буре (бачву), имађаху
црвене бокове, а бјеху средњем човјеку
до грла. Оно нас, што се око њих ску-
пљасмо, не слагасмо се из прва, шта би то
могло бити, но последије смо се увјерили,
да су ове рупе или јаме из оних времена,
када су и овуда коју врсту жита или што
друго закопавали у земљу.

Вук напомиње *житну рупу* [у рјечнику
код „рупа“ под бр. 2]; он нам сачува и
прекорјечицу (пословицу): „Раж *јаму* пу-
ни“, али узга њу додаје: За Србље у тур-
ским државама не ће бити сувише овђе
напоменути да се у војводству особито у
Бачкој сипа раж, а кашто и друго жито,
у *јаме* мјесто амбара или кошева“.

Будући да ми није доста било, што
сам о тијем житним рупама нашао у по-
знатом нам дјелу „Die öst.-ung. Monarchie
in Wort und Bild“,³ замолио сам лани госп.
Стевана Жекића, учитеља и управитеља
српских вјероисповједних школа у Старом
Бечеју, да ми јави: како се тамо по Бачкој
копају ове јаме, како се пуне и како се
из њих вади жито. Нијесам дуго чекао на
одговор, а јамачно ће са мном заједно госп.
Жекићу бити захвални и поштовани чи-
таоци овога чланчића, јер ће у њему наћи
све потанко описано.

„Код нас има *житних јама*, и не зову
их друкчије осим тако, али већином по
селиштима (салашима), који су на узвише-

нијем месту, јер у низи због блиске воде
не могу се копати. Јаме ове нађу се у
бољих газда, које имаду хране на почек,
а не да је — што по реч — са гумна
продају. Као што рекох, копају се на оце-
дитом месту, како би и с пролећа после
мразова, а и у свако друго доба године,
око њих сухо било. Обично се копају на
догледу, као: пред кућом, на улици пред
прозорима, у затвореном дворишту, а и
другде. Копају се у облику ћупе, горе
грло узано, за тим што ниже све шире.
Кад се ископају, онда се изнутра *испале*,
т. ј. баца се сухе сламе, па се запали, те
тако унутра гори два три дана, док се
јамни бокови јави не испеку. За тим се,
по што се ватра угасила, онај гар ишчисти
на поље. Величина је рупе или боље јаме
различна. Удешава се по меровима. Људи,
који јаме копају, знају то удесити, н. пр.
100, 200, 300, и још више мерова.

Јаме се пуне овако. На гумну овршено
жито товаре у *дрѣк*.⁴ Натоварена кола
патерају над житну јаму, тако, да стражњи
точкови онкораче грло од јаме. Онда се
дрек од остраг одашне и зрио у јаму ло-
патором грђе, а напоследку се и поњава из-
дигне од напред и истресе. За тим се свеже
сноп од сламе или сена у тврдо — то се
зове *олуг*; и тим се омутом грло од пуне
јаме зачени, па се онда нагрне земље преко
њега у виду пирамиде, и облени се блатом.

⁴ „Кад се у отворена кола, а то је без стражњих ша-
рага, простре поњава да крајеви захвате обе лотре, те се
она онда пуна насне хране и сва четири рога њена
скупе се и свежу унакрет, сто то је *дрѣк*. Неки опет веле:
у празна отворена кола метне се преко лотара напред и
натраг мотка, па се поњава подуврне и клиновима при-
боде, да се не извуче, а тако и уз лотре“. У Сријему
зове се ова поњава *житара*, а клинови *прљцима* („Јавор“
за год. 1886., стр. 1517).

¹ Трећа година натраг. У Сријему се говори: лане,
преклане и наклане.

² Од „котроманац“, а то је *лазарет* или *контромац*.

³ Ungarn, II свезак стр. 118.

Кад дође доба вађењу хране — какве било — покида се *леп*, одгрне се земља, извуче се омут или *зачешак*, па се храна вади на поље. С почетка иде мучно, јер је грло постесно, а особито кад је јама пуна. Доцније, кад се мало одграби и у ширину спусти, онда на пајвану (једеку, ужету) спуштају повржен суд, који се *рушњак*⁵ зове, те онај унутра нагрне у њега, а други над јамом извлачи и изручује на разастру поњаву близу јаме, да се одмах превеје.

Ове житне јаме морају се сваке године пре сипања нове хране *испаливати* због задаха. А док су празне, свагда јапе, и само једним рђавим точком поклапају се, да се какво марвишче не сурва унутра.

Достављајући вам ово, јављам вам уједно уз изричну напомену госп. Исе *Дебелачког*, мерника и иматника, да су стари солгабирови неваљале и сумњиве људе у такове јаме затворали пре истраге, дакле у истражни затвор, ради „покајанија“ и бољег признања“.

Једно бих још имао да додам овом описивању, и то: да није добро одмах, чим се ове јаме отворе, скакати у њих, јер се догађало, да су људи главом плаћали ту слободу своју. Свакојаке паре или плинови скупе се у оној празнини, па угуше човјека.

И прости човјек умије да се размеће, па као што се н. пр. лички сељак поноси кад му пуна кукурузана кукуруза неотучених (у клиповима) дочека коризму или још петровеки пост, тако се и по Угарској истјечу газде пуним житним јамама. Циганину је празна торба тежа од пуне, па тако се чини и људима уза празне јаме, још ако су их почистили прије него су се дочепали новог круха (хљеба).

По Хрватској и Славонији поуздано да нема данас ни једнога мјеста, гдје би људи ма коју врету жита остављали у оваке јаме, а тако ће бити и с ону страну Велебита, па и с десне стране Уне и Саве. А да је некада и по тијем крајевима рађено то, посвједочиће и ови примјери. Тако су при

⁵ „*Рушњак* је суд округао, као обод од сита или рещета, но мало јачи и од букова дрвета. Садржина му је по *мерца* или по *вике*, које *четири* иду у пожунски меров, *пожунац* или *ваган*“.

прекопавању једнога краја „*Хунадскога двора*“ у Земуну наишли посленици на двије рупе, које су биле оплаћене и јечмом насуте. Па како се она дрвена оплата Бог зна којом приликом запалила, то је с крајева јечам био изгорио, а у сриједи је остао здрав, као да је онај час ондје изасут. А још је љепша била она „рупа“, на коју погодише при усијецању земље за нову цесту (друм) по крај гробља; па има „Горњоварошана“, који памте, да су гдјекоји људи у том дијелу Земуна имали житних рупа. Да су сељани, а можда и војници за вријеме ратова, метали у оваке јаме жито и што друго на оставу, говоре и оне црвене рупе, што су се показале на одроњеној десној обали Дунава код *Касарне*,⁶ а и оне око Евђенијевих или Лаудонових опкопа изнад Бјезаније. У академијском рјечнику налазимо примјер из „*Регивоја*“ Бартола *Кашућа*: „Пшеница се не усипа у хамбаре, *рупе* или *јаме*, докле није очиштена“. А и у Даничићеву „Рјечнику из књижевних старина српских“ има код ријечи *рoвпа*, *puteus*: *житна рупа*. Па и оне „*хамбарине* код Детлака“ у Босни јамачно су оваке рупе, а што су двадесет и три до сада нађене на заједничком мјесту, то не чини ништа, јер тако је по Угарској гдјегдје и данаске. Оне округле бушотине у боковима, гдје су јаме најшире (а дубоке су 1·5 м до 2·8 м), поуздано су за то ондје, да се како лакше удеси излазити ван, да не треба *шкала* (мердевина) као н. пр. по Бачкој.⁷ Можда су у оне бушотине били позаударани кочићи или шиљци, као што по Лици још и сада ударају оваке кочиће између каменова од зиданих бунара, када љети слазе унутра, да на врелу награбе воде, јер су „бунар прекалани“ (сву воду исприли). С помоћу тијех кочића излазе онда и ван. А „*амбарине*“ име је још и једном крају у хатару села Липолиста у Србији у шабачком округу.

Са житним рупама не смијемо замјењивати *земунице*. По Сријему се нађе по која земуница у виноградима, и то за пударе

⁶ Овако народ зове село „Нови Бановци“. И као да се то име чешиће чује од овога.

⁷ *Е. Херман*, *Гласник* вем. музеја у Босни и Херцеговини, Сарајево 1892, стр. 243 и 244.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

(обично су они у колибама), али су оне озго наткривене, готово онако као и трапови⁸ по Лици. Да је земунца некада било и у данашњем Земуну, дознало се при копању подрума за вино (лагума);⁹ но ове су морале бити налик на оне, што су их стари Германи правили, само што нијесу озго гнојем (ђубретом) ни мало потрпане биле.¹⁰ И оне земунце у западној Јерменији бјеху скро-

⁸ У Даничићеву „Рјечнику из књижевних старина српских“ ријеч „ТРАП“ има два значења; па јер он сам каже, да „не зна шта би било на мјесту на којем стоји: земљи је цркве св. Ђурђа на Србшори ишла међа до трапа ербекаго“, то се госп. *Калужниаци* подухватио, да тачније одреди оба значења овој ријечи („Ueber die Bedeutung des altserbischen ТРАП“ у XII свеску „Archiv“-а, стр. 636). У додацима овом чланчићу (XIII свезак, стр. 319) дошао је овај писац по рјечницима и на значења, што се данас у народу чују; а особито је знаменита биљешка уредникова, госп. дра В. Лагића, да се ријеч „трап“ чује у хрватској „горњој крајини“. На позивање на тај крај јавио сам уреднику „Archiv“-а, што сам знао о трапу. Па и овдје истичем, да се за трап ископа дугуљаста четвороугласта јама гдјегод близу куће; кад је порожена (т. ј. метнуте су три четири главе рогова) и животице прибите су, дође по њима стара шимла (шиндра), сламурика, бујад, комуша (кукурузовина), што ко већ има, а сврх свега повдер, пјева и земља, а најзад и бусење, само да је у трапу топлије. С једног краја оставе се враташца, куда понавине потрбушице улазе дјеца, да изваде што ван.

Скидати онај кров озго каже се: разваљивати трап, а кад је силом разваљен или се сам срушио, аја она јама; јамачно су овако разваљени били трапови, преко којих је она „баба прескакала“.

У траповима — пише ми Ј. Богдановић — држи народ осим кромпира „и остало зелене, као н. пр. корабу, рокву, а гдјекоји и пријеранке“ („пријеранак“ је исто што и „пиво“). Јамачно је од истога коријена изведена и ријеч „утрапити“.

У Црној Гори кажу „трапу“ нор (Љ. П. Ненадовић), а и А. Николић писаше: „Кромпир треба у више трапова сместити, како ћемо редом један по један отварати и из њ-га кромпир за потрошак извадити“. Но овај писац одговара и на питање: „Како би се жито, које је задјед од житне јаме или иначе од влажног мјеста добило, употребителним учинити могло“. („Чича Срећков лист“ за годину 1847, стр. 108 и 39).

⁹ Ig. Soppion, Monographie von Semlin und Umgebung, стр. 60.

¹⁰ „Die Germania des C. Tacitus“ (пријевод дра М. Обербрајера), 16.

вишта и за људе и за стоку и за жито и вариво. Па опет је било вино у посебним јамама закопано,¹¹ готово као што се и у светом писму напомиње „сакривено благо у пољу, пшенице и јечма и уља и меда“.

И ако се по нашим крајевима човјек извукао из оваких земунца и склонио своју главу у куће на земљи, опет милиони људи пребивају и сада још у земунцама, али у сјеверним крајевима Хине. Лијено ли је Ф. пл. *Рихтхофен* описао ове крајеве и подземне станове. „Догађа се, да се у којој плодној и веома насијаној долини не види нигдје ни једна кућа. За луду пита човјек сам себе: а гдје живе ти људи, који су то све обрадили? докле не наиђе на одејек од леса,¹² који са стране обрубљује долину. Тамо пак врви све једно као кад се дарне у пчелињи рој, јер од свуда извиру људи иза оних жутих земљаних стијена“.

Трапови и житне рупе сјећају нас на она давна времена, када је човјек у опће глави својој тражио уточиште у земљиним њедрима још за живота свога; а што се тиче „житних руна“ на по се, ваља нам знати, да су и Римљани и Грци са „рупом“ попримили и *туфоземско* име „sirius“ (σῆρος) за њу.

Прем да ми је права намјера била, да се што боље упознамо са житним јамама по Бачкој, не ће ми се ваљда замјерити, што сам потегао примјере из народа и из књижевности, само да се увјеримо: да је овај старински обичај владао и по оним крајевима, куда данаске сасипљу жито у кошеве, у стублине, у капе и у амбарска ока.

¹¹ „Xenophon's Anabasis“ (пријевод дра М. Обербрајера), IV 5.

¹² Лес или „жута земља“ јесте иловаца, у којој има по мало пијеска и вапненца; од Вуковара до Земуна од њега је н. пр. десна обала Дунава, а распознаје се по том, што се *стрмо* одржава. Но нигдје на свијету нема ове „жуте земље“ онолико нагомилане као у Хини.

„ЈЕЗИКОСЛОВНЕ“ КРУПНИНЕ

(Свршетак)

На стр. 88: Ово *склоне* Ивана, да послуша Мужевића.

На стр. 88: Док се је Иван облачио с *помоћу* *шоша*.

На стр. 88. Њему је једаред пало на ум, да би могао *Мадлену саст.ти*. Све се *ове дане* тога бојао.

На стр. 92: Из времена француске *страго-владе*.

На стр. 92: Кад јој је Иван руку пољубио, она се *завјесила* о његово раме.

На стр. 92: Што је његов стриц од земана желио и настојао да би се Иван с *њоме заручио*.

На стр. 92: Но ипак се не доимаше никогa ова љепота *зачрно*, јер је из *не читаве* струјила хладноћа.

На стр. 92: Пратећи *тециј забаве*. Једино би се *својој теци* који пут *насмешила*. Котроманићу тек да је некако *одздравила*.

На стр. 94: Не би ли с тога *настала* *зирена* братовој женидби.

На стр. 94: Па и био је барун *пристале* *вањштине* *наслиеђене* од матере.

На стр. 94: *К тој црној коси* *правиле* су сјајне круине модре очи дражесну и необичну опреку.

На стр. 95: Није ни с ким разговарао, већ без мисли *листао* час у „Agramer politische Zeitung“ час у „Allgemeine deutsche Bürger- und Bauern-Zeitung, где је тек *припадом* *зачитавао* и *доиш* из Хрватске.

На стр. 96: Овдје стоји *црно* на *бијелом*.

На стр. 100: Сам Иван такођер није *ишоао* ништа. У први се час тек толико сабрао да је *узмогао* *сложити* забуњени *смешак* и доста *неспретан* поклон.

На стр. 100: Али овако му се готово *глава* *мутила*.

На стр. 100: Да Мадлена само *живи* *равнодушно*.

На стр. 103: Али зато смо се ми борили *вишкове* и *вишкове* на свим бојним пољанама свиета.

На стр. 103: Како је био у салону и у от-

мену друштву, *трсио* се, да не *иремјери* у *изговору*, у кретњама и у целом свом начину.

На стр. 104: Мајка јој никако није хтјела признати, да је већ одрасла, на желећи још увек, да је свиет држи дјететом, *није јој још допуштала* *иосве* *дуге* *скуте*. Зато јој је *одјека* *престајала* *доста* *високо* *над* *глежњима*.

На стр. 104: О ја сам господина Бараковића истом — истом — *касно* *састала*.

На стр. 105: Моја *најдубља* *служба* вашим милостима и славној господи! — проговори гласно, док је доста бучно улазио у салон и *изруковао* се с првим Луцијем Мартићем, својим *вршњаком* у *годинама* и другом *са* *школских* *клуба*.

На стр. 106: који је цело време *дрхтао* од *веселја*.

На стр. 107: Ну овај му тек нешто *загрића*.

На стр. 108: Зато одлучи, да се куда *сирође*.

На стр. 108: Нисеу могли схватити, што *љубезни* *млади* *господин*, *еусјед* *њихов*, не *иош* *стане* *код* *њих*, да по коју реч прозбори с њима.

На стр. 114: Син је нешто и од ње имао, особито су очи *наличиле* *круиним* *још* *увек* *красним* *очима* матере.

На стр. 116: Журимо се, дјецо, да уредимо ствари, а онда ћемо сјести *к* *вечери*.

На стр. 117: Мајка је истина *запалила* *лојаницу* *своју*, да *извиђе* у *кућанском* *иослу*.

На стр. 118: Највише му се *свића* она: „Рано зорјом!“ — и Марија узме својим угодним алт-гласићем *гурћати* *ијесмицу*.

На стр. 118: па се за часак врати *наирђен* *књигама*.

На стр. 119: Госпођа се није дала *наговорити*, већ је послала по своју *негдашњу* *собарицу*, удату за некога *бријача* у *варошу*, па је њој *повјерила*, да *обнови* *иреклњске* *шешире*.

На стр. 119: Кад је пак на дан *банова* *долазка* *рано* *послије* *подне* *стајала* *пред* *зрцалом* *са* *обновљеним* *шеширом* на глави и морала си признати, да јој *шешир* *предивно* *стоји*, па да му се *не* *познаје* *двогодишња* *старост*.

На стр. 120: *Видјевало се такођер сваки час племића и хонорациора.*

На стр. 120: Сваки час *пројашно* би који племић.

На стр. 121: Што би казала генералица Либендорф, да нас види међу свјетином — на улици! — *дометне* весело госпођа *према Хани.*

На стр. 121: У тај је час *дојурила* низ брдо тежка *шестеросирежна свечана кочија.*

На стр. 122: Опazio је рпу госпођа, уљудно *се наклонио* и поздравно уздигнутом до калпака десницом.

На стр. 122: Но страх од генераличине проницавости учини, да се је *исти трен* сабрала и позвала мирним гласом друштво, да је *слиеди кући.*

На стр. 124: Прве *пђаху двосиреге*, затим *четворосиреге* и најкасније богате *шестосирежне* кочије.

На стр. 125: Народ је с једне и с друге стране за *шпалирима* био *крцито натискан.*

На стр. 125: Па чим је га је приметила, није више могла *од њега* скинути очију.

На стр. 127: *Тај мах угрize* га савјест.

На стр. 127: А сјајна господска поворка *кретала* са својим лаганим часом наприед и у *западу* сунца прелиевао се њезин златни и гримизни сјај.

На стр. 129: Доста неспретни Славонац требао је неко време, да се *снађе* у друштву.

На стр. 129: Је ли видио новoga бана и како му се *свиђа* поворка, а он сав збуњен (готово је осјетио, како му крв удара *к сљеиоцицама*) одговори муклим „не“, па се тај час претрави *с изречене неистине.* Мало даље: миесећи ситне кругљице *из круха.*

На стр. 130: „већ узео у руке завичајну своју тамбуру и *гундрао* уз то пучку *заљубљену* пјесму“. — Г. Храниловићу, помозите ми протумачити каква је то песма *заљубљена*? Да ли г. Ј. Храниловић каже да је г. Пасарић *заљубљен* у Старчевића, е онда бих га одмах схватио, али шта ће значити *заљубљена* песма? Ваљда је и та пучка песма *заљубљена* у Старчевића, јер данас се мора све и сва заљубити у Старчевића. Да смо весели!

На стр. 132: Он бијаше сада такођер љут, што је *изуштен.*

На стр. 139: Само код нас може се догодити, да имаде изрода, који воле учити туђи језик и који *заговарају*, да си туђим језиком правду кројимо.

На стр. 143: „Уздигнутом је руком у *зраку* соколио Гај своје младе пријатеље у *слаткој њежњој својој рођеној кајкавштину*“. — Заиста вам је рођена кајкавштину, али се, браћо, прихватите ипак српскога језика.

На стр. 144: *Објед сви смо закастили.* А сада ће бити доље на Хармици *исечење банскога вола.*

На стр. 144: Поздравља све и нада се, да ће се на повратку моћи *наврнути* у Загреб.

На стр. 146: Осим тога бијаше и бољих шатора, гдје се *уз новац* точило и гдје су била господа и боље грађанство.

На стр. 148: Тим јаче ођути бол, што им не може да *узврати ијесмом.*

На стр. 153: Иван је био обећао мајци и сестрама, да ће ићи с њима *погледати расвјету* града.

На стр. 153: На крају Маркове улице *код закрета* казалишту опази истом, да ово није била Мадлена. Сада га *узмуци* помисао, да је можебити не ће бити у казалишту.

На стр. 154: Он такођер у први мах није знао, што би учинио, — а да гласно поздрави и да је *наговори*, није се усудио.

На стр. 160: Неколико је пута узкликнуо, *како га радује*, што се је Иван онако понио.

На стр. 161: Све ми је бан приповиједао, питајући ме, *што је на ствари.* Мало даље: Само *га* нешто *смета.*

На стр. 168: Како ћемо мајци казати? — упита оца *слабим* и дрхтавим гласом, но видјело се ипак, *да се сили к јакости.*

На стр. 169: Дјевојка задивљено, готово захвалним заносом, гледаше у *красно* младићево лице, па се у једаред зарумени и *иусти* мајшин *загрљај.* Кад су кола *најављена*, *изјаве* мајка и Хана, да иду и оне у Загреб.

На стр. 170: *Хана се смркие* и риечи материне биле су јој неугodne.

На стр. 171: Да је љубав могућа и *без иосједа.*

На стр. 171: већ је минуо сат, *што* је дошла.

На стр. 171: У целој је кући владао *ио-иолашњи* мир и *негибање.*

На стр. 172: У собу је унишао брижно одјевени старац — у *моди* од почетка века.

Ја сам тек на половини књиге „Osvit“, јер књига има 351 страну. Несам хтео целу књигу прећи, јер је сасвим довољно да се види и из овога какав је језик највећег приповедача хр-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ватскога. Што не ваља у језику, ја сам подвлачио и несам хтео коментирати. Да сам пак коментирао све што је подвучено, морало би се све јужно Словенство ухватити за трбух. Ја држим да је ово најбољи пут да се занесењацима Старчевићевским покаже, чијим језиком пишу. Ово је најбољи пут да се онима покаже, који Миклошићеву теорију о хрватском језику, која је на истини основана, називају ипотезом „злокобном“. Није то, господо Пасарићи, ипотеза него је то теорија, која је на истини основана, која има својега чврстога темеља, који несте ви кадри пољуљати. Има већ преко по века како ви наш језик учите, па га још не можете да научите. Ево како вам пише ваш најбољи приповедач! Испоредите ви по језику својега Балскога са српским приповедачима Матавуљом, Лазаревићем, Адамовим, Шапчанином и т. д. па метните руку на срце и признајте да ви учите наш српски језик. Језик, којим је написана при-

У М—.

поветка Osvit, не живи на овој земљи нашој, а тим су језиком написане и ваше школске књиге, па таки се језик подоста налази и у самим Radovima југославенске академије. Немојте дакле, г. Пасарићу, викати на г. дра Маретића. Госп. Маретић је човек од науке. Њему је наука више свега, премда се опажа да ви много утечете на њега својим Старчевићевством, које не носи никаквога добра него раздор и неслогу сеје међу Србима и Хрватима, који једно друго требају. Ми из дна душе жалимо што нас браћа изазивају, да овако што морамо писати. Ми несмо криви, јер и ми смо од меса и кроз нас тече крв, не можемо ни ми бити хладни и немарни, кад се о нама онако говори, као што је заопуцао у Виену г. Пасарић, којем је др. Маретић кост у грлу, а нѣстѣ достоинѣ сапогѣ г-моу понести. На послетку имамо да споменемо г. Храниловићу, да његова пресуда, што се тиче језика у Osvitu, не вреди ама ништа.

С. П.

МУЗА ДОСТОЈЕВСКОГА И МУЗА ИВАНА ТУРГЕЊЕВА

упоредна карактеристика

(Свршетак)

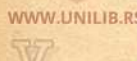
Но има још мотива, који пробужују у јунацима Достојевскога високо расположење човјечности. Сјетите се на прилику код тијех истијех „Братѣхъ Карамазовѣхъ“ побочнога сина Карамазовљева Смерѣакова, који је убио својега оца, мислећи, да је тијем стекао велико пријатељство и уважање својега брата Ивана, пред којим обожава његове идеје, ум и образовање. Тај несрећни Смерѣаков дође на мисао о убиству очину, као о пожртвовању за тога истога Ивана, држећи се опћијех, негативнијех и филозофскијех ријечи Ивановијех, који очевидно није давао својим ријечима никакога практичкога значења и није мислио, да ће оне, падајући на уску фанатички одану душу његова побочнога брата, одмах пријећи у радњу и практичко остварење. И када несрећни убица уображава себи, да га чека загрљај тога, по његову мишљењу, ђенија, па када видје само презрење и пријетње, страшно би потресен и разочаран том недошљедношћу, том, као што се њему чињаше, неочекиваном слабошћу својега идола. Када Иван, изливши задоста своје негодовање, на пошљетку одлази — несретни

фанатичар, у пола идијота, вјеша се на првом ступу а ви почињете да поимате, како високи могу да буду тренуци самопрегорења и у тој изрођеној и обогалењој души!

Вама наједном долази појмљивији цио тип, цио ред такѣ јадне изрођене оданости и подобности да жртвује себе, и крај пређашњѣга негодовања рађа се у вама јоште осјећај бескрајне жалости према несретноме типу, који је осуђен својом изрођеношћу на умну потиштеност и мрак, својом околином, која не даје никакијех моралнијех основа, навика, идеја — и ви бисте хтјели не само, да не карате, но да унесете луч свјетлости у душе тијех моралнијех, умнијех богаља, јер ви видите, да се и под њиховијем богаљством дубоко крију искре човјечјих тежња, но само се оне појављују нелијепо, пагубно, братоубилачки, јер су смјештене у лавиринте изрођенога сазнања.

Можно је прегледати сва дјела Достојевскога, почињући од „Бѣднихъ Лјудей“, „Бѣсовѣ“ или чак „Ползункова“, за тијем „Униженнихъ и Оскорбленныхъ“, „Записки Изъ Подпольја“, „За-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

шиски Изъ Мертваго Дома“ и свршујући „Дневникомъ Писателја“, гдје се за цијело сјећате онога сељака, којему у поље долази његов тјелени господар, поплашивши се звука — сељака, који као мати њежно, љупко ушављује дијете, ни на час се не сјећајући, да је то — дијете његовијех мучилаца. Свагдје и свуда наћи ћете тај исти основни мотив Музе Достојевскога, који се састоји у пробуђењу човјечности.

Но Достојевски није цртао само те моменте пробуђења т. ј. он није само будио читачеву вјеру у подобност људску к човјечности. То би било само половина његове Музе. Не, он је приморавао читача, да сам у себи преживи то пробуђење човјечје т. ј. приморавао га, да сам страда за друге, да их љуби, да плаче за човјеком и да се мучи ради туђега достојанства човјечјега. Читач на тај начин није био прост посматрач туђега пробуђења, него се и сам пробуђивао, мучио и страдао заједно с пониженијем и увријеђенијем т. ј. откривајући непосредно и у себи самом ту подобност за човјечји позив, који му је цртао Достојевски код другијех. Да говоримо још јасније. Достојевски није само цртао пробуђену човјечност и уносио вјеру у њу. Шта би било у тој вјери, кад бисмо ми њему вјеровали само на ријеч?! Не, он је ту нас увјеравао нашим рођенијем, унутрашњијем опитом, да је тако пробуђење стварни факат, који ми осјећамо у себи самијем, а да није никако фантазија или каприса његове Музе. Ми смо збиља плакали и били изнурени од саучешћа и жалости са страдања његовијех јупака и од њихова пробуђења и то није само вјера, но су факти. На тај начин нам је он сам откривао незнана нам блага нашега рођенога унутрашњега свијета, приморавао нас, да их осјетимо, како их не бисмо више нигда заборавили. И ето то је било још и дан данас у једном листу ријечима другога критичара названо „жестином“ његова талента. Жестином названо је у листу очевидно то, што је он знао, — на рођеном, робијашком тијелу знао, како је подобан човјек, да мучи човјека, како је тешко отопити жестоку кору срца његова, да се у њему пробуди та велика искра човјечности, јер је он држао да се не да замислити да отопи кору лакијем учинима саучешћа и жалости. И ето, то је човјек, који је тијем више осјећао страдања људска, што је он сам више страдао, тога човјека окривљују жестином за то, што је улагао у свој рад сву своју измучену душу, преживљивао сам

наново туђе муке, да их може тако изнијети, како би их други дубље и силније осјетили, забрављајући сам себе, свој болешћу изнурени организам, који је скоро после свакијех такијех редака падао поражен ужаснијем нападом. Тај човјек, пишући соком својих живаца и крвљу срца својега, дјелом и ријечју приносећи људима у тијем рецима живот свој на жртву, своју крв, свој пошљедњи издисај, само да би увјерио људе, да су они људи, да су они подобни за човјечност и да у тој човјечности збиља лежи срећа већа од самога живота — на тај човјек, да је био жесток таленат!

Треба ли ма и шта да се дода томе, што казасмо о тој црти Достојевскога? Је ли могуће, да је што потребно? Зар не морамо и ми мислити, као што је мислио и Достојевски, да није лако отопити ледену кору, која се ухватила на срцима људскијем, да није лако отворити њихове рођене покварене очи на њихова рођена душевна блага. Не, није лако. Понављамо још једном, да је Достојевски љубио људе и саучествовао са њима не само идејално него и фактички свијем тијелом и крвљу својом, јер је и сам знао, шта је то страдање. Сјетите се само, да је он у Сибирији подносио чак и тјелесну казну. Саучешће такога човјека није више само идејално саучешће, но страшна, ужасна асоцијација рођенијех прошлијех осјећаја, рођенога прошлога ужаса, како је гледао туђа страдања. За такога човјека може се рећи, да није имао доста ријечи и боја, како би људима нацртао страдања, која њима чине њихова браћа људи. Па ако човјек вјерује при том у биће искре божје код свакога, ако при том знаде, како је тешко разбудити ту искру и какијем се чуднијем пламеном распламти она, ако знаде, да ју распири, то је јасно, да се таки човјек не ће само ограничавати на слабе слике туђијех страдања.

Погледајте, како је ужасно страдање морао да види Димитрије Карамазов, да би се пробудио човјек у њему. Но и Достојевски је знао, да и страдања у тисућу пута ужаснија нијесу могла да пробуде човјека у човјеку, а међу тијем је исто тако знао, да је сваки човјек ипак човјек, тај исти његов мучилац, дошавши кући, може ласкати својој дјечи, да је чак и звјерски разбојник осуђен са њиме на робију, био сјетан и плакао при помену далекога села, родбине, на велике свеце итд. итд. Та ето је и тај убица Смерђаков у дубини своје душе човјек. Дакле,

шта му је преостало да ради? Шта? Преостало једно: да распаљује ријечју срца људска, да спепели у њима сав нанос, звјерство и бешчовјечност и да пробуди велику божју искру. И то није све. Зар се то може назвати жестоко, ако нас човјек наждаче да преживимо то страдање, које се назива саучешће? А ко не зна, да је тако саучешће највеће блаженство? Шта то гони те гомиле људске у позориште, да гледају великога трагичара? Шта друго, ако не жеља, да преживе неколико тренутака дирљивијех суза и нарицања за другијем? Шта нагони, да се купују и читају дјела Достојевскога? Зар ико иде добровољно на искушење и допушта, да га сијеку? У том се и састоји, да је мука саучешћа највеће блаженство као и љубав према човјеку, та рођена сестра саучешћа. Научити људе, да саучествују и да љубе, научити их, да вјерују у саме себе и човјештво, нагонити их, да преживе тренутке душевнога бола за другога, то не значи мучити их, то значи открити им, дати им највеће блаженство у животу, надарити их неизмјернијем благом, па и то је мало; то значи: дати им не само лично блаженство, но и извор опћему добру т. ј. нов моћан подстрекач к радиности за добро другијех, дакле и за опће развиће: така је жестина Достојевскога! У њој

С руског

и лежи значење за руско развиће. Но са друге стране значење и то велико значење Ивана Тургењева састоји се у том, што је његов песимизам преносио у свјесни облик несвјесни песимизам самога живота руских племића; он их је нагонио, да се муче тим песимизмом и да ишту изласка из њега. Тургењев је показивао тај излазак у умјетничком, љубавном и мислилачком ентузијазму. Но и то је била велика заслуга за оно вријеме. Показати красоту умјетничкијех и интелектуалнијех осјећаја, приучити појезији љубави, која је била позната само са своје осјећајне стране, то је значило приправити мозак и живце за виши стадијум револуције, развити у њему потребе далеко идејалније и духовније, него што бјеху у средини руских племића, и такојем путем приправити земљиште за позитивно сјемење Музе Достојевскога. Тургењев се може сматрати у педагошком одношају његов претеча, као и уопће претеча идеје западне мисли. Својом критиком, својим песимизмом и презрењем рускога живота, својим идејализмом, позитивизмом и материјализмом служили су само као плуг, који преорава руску ледину за друго самостојно, народно посматрање свијета, које је и дужно да замијени перипод западнога негативизма и песимизма.

Милан Поповић

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Зано Грбичић. Девет веселих дана. Успомене цетињске омладине са излета у Никшиће. Написао — —. Цетиње, књ. црн. државна штампарија, 1892. стр. 144. — Ове су успомене прештампане из „Гласа Црногорца“, а штампао их је и удесио по одлуци целе цетињске омладине, што је путовала и правила излет у Никшиће, члан исте омладине *Зано Грбичић* под *Орловијем Кршем*, на Данилов дан 1892., где је цетињска омладина деветог дана свог путовања држала свој закључни састанак. Наша путописна књижевност доби бољег полета тек у најновије доба путописима знаменитих нам књижевника Љ. П. Ненадовића, дра Ђ. Дера, Марка Цара, дра М. Јовановића и М. Живковића. Њихови се путописи могу занета сматрати узоритим производима те врсте са малом разликом. Ове успомене цетињске омладине за девет, занета веселих дана носе на себи искључиво тип веселог одушевљења ђачке младости за напредак и славу свога народа. Не одликују се толико умном рефлексијом ни философском стихијом, колико младићским омладинским жаром правог црногорског српског млада света. Где где се истиче и вадар младићски хумор, који је тако потребан

зачин сваком младом друштву у часовима пријетна путовања. Свако нам је лице природно одушевљено и привлачи нам пажњу својим екстремним симпатичним говором и држањем. Нарочито нам се истиче „покојни Ђаво“ или „покрштени Ђаво“, саветник у дружини (секретар), који целог путовања има улогу сличну Мефистојеву. Из целог путописа се нарочито види, како је црногорски млад свет, као и цео народ, родољубиво одан својој домовини, своме Господару и својим власницима, и како је обратно Господар са свима својим доглавницима одан и милостиво расположен према младом нараштају црногорском. Читалац може лако наћи у овим успоменама врло лепих цртица и података из народног живота црногорског; до душе мало има уметно-појетског полета, али тим више младићског одушевљења. Што је најјасније, то је што се види, шта може српска омладина у своме народу, кад би чешије у друштву путовала по српским крајевима и тиме прикупљала градиво за свој потоњи рад у народу своме. Црногорска би омладина могла у томе послужити као узорит пример. Ове веселе успомене из деветдневног путовања одликују се лепим, чистим народним језиком у јужном разреду, кроз који провејавају особине црногорског говора са лепим народним речима и изразима, који

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

би могли бити благо и осталих крајева српских, кад би ови избацили друге туђинке. Једино што би се уписало у махну овој књизи то је, што је занемарена интерпункција. Штампана је четка и проста. Свакоме Србину читаоцу препоручујемо ове успомене од свег срца.

Б. Пешта.

А. П.

Пош Тадија П. Костић. Приповетке. Написао ——. Све-ска прва: *Стари људи. — Зао глас.* Београд, штампарија Св. Николића (горња Јов. ул. бр. 53.) 1892. Цена 50 пр. дин. стр. 69. — У најновијем периду наше приповедачке и новелистичке књижевности, под челанком врених нам приповедача: Л. К. Лазаревића, Симе Матавуља, Јанка Веселиновића и П. Адамова, појављују се перидично више млађих снага, који узимају градиво својим приповеткама махом само из нашег народно-сеоског живота, подражавајући поменутих представницима. Но то подражавање се само ограничава на спољашњу страну, дескрипцију, а нема оне дубљине у мислима, реалности у цртању карактера ни психолошке мотивације. Такове су у опће новине у нашој најновијој приповедачкој књижевности. Постала је та манија, да се само узме градиво из сеоског живота очак, какво је, без икакве уметничке израде. Ове две приповетке „Стари људи“ и „Зао глас“ јесу две новине у приповедачкој нашој најновијој књижевности, али се ипак доста разликују израдом својом од својих друга. Градиво је и овде из српског сеоског живота, и то *κατ' ἔξοχὴν* из оних крајева српских, где су се још задржали трагови оних старих патријархалних српских обичаја и оног блаженог идиличног живота у српској задрузи. Градиво је без сумње добро изабрано и може ваљда послужити као средство, којим се буди у данашњим нараштајима нашим одушевљење и интерес за прошлост нашу. Тенденција је национално-дидактична. Друга приповетка под натписом „Зао глас“ и израдом и тенденцијом надмаша прву, у којој има премного описивања, које неје свугде од преке потребе. У првој је где где повређена и реалност, па по томе изгледа, као да приповедач површно црта одношаје и прилике оних људи, из чијег живота узима градиво за своје приповетке. Ток мисли је некако надевен и механичан. Унутарње мислене дубљине има мало. Уживање је читаоцу тренутно. Међу тим у другој има више мислене унутарње дубљине, него спољашње формалне дескрипције. Друга је приповетка мање више много боље пошла приповедачу за руком од прве. Особите технике, којом се одликује данашња — модерна — приповетка и новела, нема у ове две приповетке; а узрок је томе слаба студија и слабо проучавање страних класичних производа те врсте у наших младих приповедача. Но ипак стоје оне над новим неким нашим приповеткама високо. Само је спољашњи облик овим приповеткама доста неагодан. Језик је прилично неправилан и погрешан, ма да је приповедач зналац народног језика. Штампарских грешака има много. Сем тога је штампа и артија врло ординерна. За језик се каида наши млађи приповедачи такође мало брину, а то много смета. Ове приповетке препоручујемо нашој широј читалачкој публици као добру лектуру за народ, јер има у њој доста поуке.

Б. Пешта.

А. П.

Ђура Страјић. Жена као домаћица, супруга и мати. Говорио на забави „Добротворне задруге сентомашких

Српкиња“ 6. Фебр. 1893. у Сентомашу — — свештеник. У Новом Саду, издавачка штампарија А. Пајевића, 1893. Цена 20 нов. стр. 24. — Овај кратки, а језгровити говор познатог младог песника и ваљаног свећеника сентомашког Ђ. Страјића одаикује се у првом реду родољубивом тенденцијом према женској страни нашег друштва. Говорник је у кратко изложио и предочио у женској задрузи задатак и дужности женскиње у кући као домаћице и жене према мужу, а нарочито узвишени позив материн. У лепу и јасну изразу је говорник с песничким подетом а с реалном истином изнео основне принципе женскога узвишенога позива у српској кући и српском друштву. Цео говор провејава морална тенденција тим пре и боље, што је говорник свећеник — личност дакле, која има освећено право и повластицу, да у овакву правцу потхрањује моралну снагу у нашем друштву. Онажамо да би то био морални задатак свима нашим свећеницима, да у оваком правцу негују морално здравље српске куће и српскога друштва. Из овог патријотичног говора местимце се указује песничка природа говорникова, и ако не риторска техника — но то овом приликом и неје била намера говорникова. Говор је завршио говорник песмом у најродољубивијем тону у тринаест строфа од четири стиха са сликом. Стихови су особито лаки и леги; са свим пристају оваком пригодној говору. Цео говор се одликује и леним, чистим српским народним језиком. Језику се не би имало баш ништа приговорити, да нема још неких омашака, које ћемо овде лак побројати, ако би их се хтео писац у будућности чувати; у књижевном језику треба избегавати н. пр. оваке речи и облике српске: „произвести“, „општина“, „резултирају“, „добробит“, „супруга“, „супружањски“, „делокруг“, „осигурати“, „цељи“. „месме“, „сигурно“, „нужно“, „сравнимо“, „дочим“, „узети на знање“, „залива“, „уплив“, „упливише“ („упливисати“ је *руско-српско-бугарско-новогристика* нацарада), „зависити од“, „срца“ м. срдаца, „неда“, „међутим“, „човечијег“, „замѣне, „неће“, „кулмира“, „Хрђав“, „будући“, „условљава“, „дечије“, „осим“, „лашко“, „временом“ м. с временом, „жениног“, „утицај“, „општи“, „попут“. Сем ових неколико омашака је све друго чисто и правилно. С тога најтоплије препоручујемо овај говор српским женскињама и материма.

Б. Пешта.

А. П.

Ђорђе С. Ђорђевић. Сима Милутиновић Сарајлија (1791—1847) Прилог новој историји српске књижевности. Написао —, професор. — Београд. Штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1893. Цена 1-50 динара (оштампано из „Просветног Гласника“ јуна 1892 до фебруара 1890.) Стр. 936. — Често се чују гласови, како је жалост да ми Срби још немамо добру и опширну историју и историју књижевности. Ти гласови нису оправдани. Наша књижевност је још млада, код нас је још рано, да добијемо добру историју и историју књижевности, јер ми још немамо доста разрађених монографија, немамо још доста добрих прилога за историју и књижевност (као што је н. п. овај Ђорђевићев о Милутиновићу и Јовановићев о Херцегу Стевану); а без таквих прилога не може бити добре историје и књижевности: много би било од једног човека тражити и да скупи материјал и да га разреди и процени: једном речи, да уради све! А када наши књижевници наслажу доста оваких прилога, када се прикупе сва та зрна, ево погаче! И ова Ђорђевићева

расправа је богат прилог историји књижевности наше. После краткога приступа прелази писац на живот Симин, који је изнео први део ове расправе (стр. 6—95). Писац је прикупио сву грађу о животу Симинову, средио и проценио је. Особито је добро, што је писац у животу Симинову увек узимао на ум и приватна писма Симина. На приватна писма појединих књижевника до сад се код нас није довољна пажња обрађала, а у њима се налази многи драгоцен податак за књижевност. У другом делу (стр. 95—217) је књижеван рад Симин, изнет по хронолошком реду. Врло добро је учинио писац, што је код важнијих дела изнео подроби садржај. Ђорђевић је први, који је прегледао да поброји све књижевне радове Симине; наравно да ће се ту наћи недостатака и погрешака (тако н. п. радови Симини: Разплач, Обојдъ Србына и црногорска приповѣдка, нису штампани у „Срп. нар. листу“ и „Срп. новини“ као што вели писац [стр. 181] него у „Магазину за уметност, књижевност и моду“ г. 1839), али то не обара цену расправи, јер се зна како је код нас тешко овакве библиографске списке састављати. На крају је писац додао неколико важних писама Симиних Вуку. Ова писма сад су први пут штампана. — Расправа је написана онако, како доликује оваком послу. Издање је лепо, а цена малена. Нека је ова књига свакоме најтоплије препоручена.

С.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— У „Просветном Гласнику“ за јануар ове године почела је излазити расправа Д. Мајунковића: Грчка држава и њене установе у средњем веку.

** Од неколико месеци амо појавио се у пчеларској литератури неки Едвард Мецгер, апотекар, у Пешти, са својом новом теоријом, да нема код матице партеногенезе, коју су најславнији научници јасно доказали разним експериментима, особито под ножем и микроскопом. Он је дошао са новом ипозезом, да је матица еутримак (мелез=Zwitter). Међу многим учењацима, који се истакли против овога, особито се одликује и наш Јован Живановић. Он је у 4 броју немачког пчеларског листа, који стоји под покровитељством Њена Величанства краљице Јелисавете — „Bienen-Vater“-а написао чланак са натписом: „Die neue Theorie des Herrn Ed. Metzger über die Befruchtung der Bienenkönigin“, у којем јаким својим раздовима побија споменутог Е. Мецгера.

× Бечки војни лист „Die Reichswehr“ доноси у 468 и 469 броју расправу о војсци краљевине Србије и организацији јој.

+ У Черновици предаје летњег семестра ове школске године Катицки: „Историју слов. филологије“, „О најстаријим руско-слов. рукописима“, „О поштовању мртвих и обредима погребним у старих Словена“. Ст. Смал.

САДРЖАЈ: Песништво: Јутро. * . . . . Кнез Борич. Мрки вук. — Поука: Житне руке или житне јаме. — Књижевност: „Језикословне“ крупнице. Муза Достојевојева и Муза Ивана Тургенева. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Белешке о уметности.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожина у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића.

Стацки предаје Историју румунске књижевности XVI—XVIII века и Увод у русинску палеографију.

— Путопис Марка Цара „У Латинима“, који је изашао у „Стражилову“ ланске године, изаћи ће у засебној књизи у издању А. Пајевића, попуњен и проширен а биће у књизи и неколико илустрација.

+ На чешком свенаучишту у Прагу предаје Гебауер: Česká literatura nauková а у семинару старочешку граматику и читање рукописа Храдецкога. Поливка довршује упоредну науку о облицима језика словенских а лектор Колаћ чита граматику пољску, српско-хрватску и руску.

-- На хрватском свенаучишту у Загребу чита проф. др. Т. Маретић старонидске песме о краљици Савитрији и историско-етнографски преглед западних Словена од VI до IX века, а лектор Целестин предаје о животу и делима А. С. Пушкина уз читање, превођење и тумачење Јевђенија Овјегина.

— У седници мађарске научне академије на други дан Ускреса ове године читао је дописни члан др. Оскар Ажбот расправу своју „Словенске речи у мађарском језику“, у којој изводи, да највећи део речи, које су стекле право грађанства у мађарском језику, потече од онаква словенског језика, који је са старим словенским у најближем сродству.

□ У Женеви је пре две недеље дана умро Алфонс де Кандол, угледан природњак, нарочито ботаничар, син славнога Августина Пирама де Кандола, чије је главно дело („Prodromus systematis naturalis regni vegetabilis“) настао и довршио. Написао је и „Histoire de la science et des savants depuis deux siècles“, где је применио Дарвинове идеје на народе и породице.

БЕЛЕШКЕ О УМЕТНОСТИ

— Певачка дружина „Станковић“ у Београду приредила је на велики четвртак духован концерт у дворници Велике Школе. Појане су том приликом наше црквене песме, како их је удесио коровођа Штиреки.

— Особље хрватског народног вемањског позоришта у Загребу гостоваће месеца Маја ове године у Спљету у ондашњем градском позоришту. Бабиће се онде пун месец дана и даће за то време двадесет приказа. На репертоару ће бити међу осталим Гундулићева „Дубравка“, „Шекспиров „Хамлет“, „Отело“, „Млетачки трговац“ и „Много вики ни о што“, Ожјереви „Фуршамболови“, Скрибова „Чаша воде“, Сардуова „Федора“, Онетов „Господар ковница“, Додетов „Фромон јун. и Рислер сен., Паљмов „Наш пријатељ Некљужев“ и Лаубов „Гроф Есекс“. Мислило се и на „Теуту“ Димитрија Деметра, али се због сценских тешкоћа морало од ње одустати. Дружина ће из Загреба отпутовати 2 маја п. р. а први ће приказ бити у Спљету 6 маја п. р. у очи великога сајма спљетског.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.